

La imatge històrica de Barcelona en l'obra literària d'Antoni de Bofarull

Magí Sunyer*

No em sento autoritzat per intervenir en el debat sobre el valor de l'obra historiogràfica d'Antoni de Bofarull, no entra en el camp de les meves competències com a estudiós de la literatura ni tampoc no sé si podria respondre a l'interrogant estilístic que em plantejava Ramon Grau (com va poder l'escriptor maldestre de la *Historia de Catalunya* escriure *L'orfeneta de Menargues*, o a l'inrevés) quan em convidava a participar en aquest congrés,¹ si fos l'objectiu d'aquesta intervenció, però sí que vull començar aquest article amb l'afirmació que la personalitat intel·lectual d'Antoni de Bofarull s'engrandeix amb el pas del temps i que en els darrers anys ha rebut atenció específica com a gramàtic, com a impulsor de la Renaixença, com a novel·lista, com a poeta, com a memorialista, com a proveïdor d'una mitologia per al catalanisme i per la seva ideologia.

Més enllà dels quatre tòpics més o menys del domini general sobre la seva personalitat, m'hi va fer interessar l'enyoradíssim Pere Anguera, que va contribuir a què Jordi Ginebra li dediqués la investigació de la seva tesi de llicenciatura, dirigida per Joan Solà, la qual va proporcionar molt més que l'estudi de la dedicació de Bofarull a la llengua catalana. Però va ser força temps després, quan em vaig centrar en l'estudi dels mites històrics catalans en la literatura del segle XIX, que vaig comprendre l'abast de l'acció del reusenc en el procés de la Renaixença. En vaig parlar en el llibre que vaig dedicar al tema, però sobretot m'hi vaig centrar en un article en el que volia recalcar el paper determinant que ell i Víctor Balaguer van tenir en la definició de la mitosimbologia nacional catalana.² Sens dubte, per aquesta raó he estat amablement convidat a un congrés que no correspon al meu àmbit concret, però en què tampoc no em sento foraster, perquè sempre he defensat la necessitat d'interrelació entre les disciplines humanístiques –i entre les no humanístiques, si alguna n'hi ha–, i més en concret el profit que la Història pot treure de la Literatura i, evidentment, viceversa.

* Universitat Rovira i Virgili. Aquest estudi forma part de la investigació del grup de recerca Identitat Nacional i de Gènere a la Literatura Catalana, de la Universitat Rovira i Virgili, del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC) (2009 SGR 644) i del projecte FFI2012-31489, finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad.

1. Per comprendre la valoració no gaire positiva que mereixia als contemporanis l'estil literari de Bofarull, ni que sigui en un judici tardà, paga la pena llegir la nota biobibliogràfica, ben poc clement, que, amb molta probabilitat, va redactar Francesc Matheu per a *Lo darrer català* (Barcelona, Lectura Popular, núm. 20), i que, a la pàg. 33, diu de *L'orfeneta*: «Llibre realment interessant que, escrit alguns anys després, quan ja el llenguatge s'havia fet més precís i més literari, hauria sigut probablement lo millor que hauria quedat de l'Anton Bofarull». Per sort, se suposa que el gènere "pròleg" té molt de laudatori.
2. Magí SUNYER, *Els mites nacionals catalans*, Vic, Eumo, 2006; i «Dos Hesiòdes per a una Teogonia», *Caplletra*, 44 (2008), pàg. 35-54.

Sense voluntat d'intervenir en la discussió, observo que la historiografia actual no valora gaire la faceta d'Antoni de Bofarull com a historiador,³ fins al punt que s'arriba a considerar més eficaç la síntesi de Víctor Balaguer –contra l'escassa qualitat científica de la qual Bofarull va voler oposar la seva– que no pas la del reusenc, que és considerada no gaire més moderna que la de Balaguer i que resulta pesada, tediosa.⁴ Segur que Bofarull se n'hauria dolgut molt, perquè la dedicació bàsica de la seva vida foren l'estudi i la divulgació de la història. Oficial de l'Arxiu de la Corona d'Aragó des de molt jove, vivia a l'edifici de l'Arxiu i va ser al lloc de treball on l'enxampà l'atac de feridura que fou l'origen de la seva mort.⁵

De «caràcter enèrgic i polèmic»,⁶ es va enemistar amb personatges de l'entitat de Víctor Balaguer i Marià Aguiló,⁷ i això, especialment la discrepància amb el segon, no va ajudar a la fortuna de les seves idees lingüístiques ni al crèdit de la seva obra literària. Però, ni que esdevingués un heterodox en relació a la línia que posteriorment va emprendre la cultura catalana, i sense intenció de reexaminar el que ja ho ha estat per Jordi Ginebra, avui la seva actuació i la seva obra adquireixen una significació superior com el gran “impulsor de la Renaixença”, sobretot en el període entre la publicació de *Lo Gaiter del Llobregat* de Joaquim Rubió i Ors, el 1841, i la restauració dels Jocs Florals de Barcelona, el 1859. Poeta en català des d'inicis dels anys quaranta, dramaturg en castellà sobre temàtica històrica catalana en la mateixa dècada, propulsor principal dels Jocs i, després, primer novel·lista contemporani i primer memorialista en català, gramàtic i historiador. Aquí ens limitarem a l'examen de la visió de Barcelona que proporciona la seva obra literària.

Antoni de Bofarull va néixer a Reus l'any 1821, però es traslladà a Barcelona el 1839 i hi va residir la resta de la seva vida.⁸ Del Reus de la infantesa i l'adolescència en va deixar, el 1880, un retrat esplèndid, *Costums que es perden i records que fugen* (Reus, de 1820 a 1840), el llibre que inaugura les visions literàries globals d'una població en literatura catalana (alhora que el memorialisme català), seguit aviat, des d'una altra perspectiva –la del Realisme–, per les novel·les *Vilaniu*, de Narcís Oller, sobre Valls, i la trilogia *La família dels Garrigas*, *Jaume i Niobe*, de Josep Pin i Soler, sobre Tarragona. Barcelona no compta amb una visió de conjunt d'aquesta mena en una peça literària vuitcentista, i la imatge de la ciutat l'hem de confegir amb fragments d'obres diverses –començant, ara ho veurem, per *L'orfeneta*–, la més completa de les quals deu ser *La febre d'or*, de Narcís Oller.

3. Vegeu Ramon GRAU i FERNÁNDEZ, «El pensament històric de la dinastia Bofarull», dins Josep M. FRADERA (coord.), *Societat, política i cultura a Catalunya, 1830-1880*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona (*Barcelona Quaderns d'Història*, 6), 2002, pàg. 121-138.
4. Ja l'hi trobava l'esmentat biògraf de Lectura Popular, i un historiador tan ponderat com Joaquim Santasusagna: «Tothom està d'acord, avui com ahir, que la Història de Bofarull no és de fàcil lectura. Carregada de substància, preciosa de documentació i plena de disquisicions, un hom s'hi perd una mica» (Joaquim SANTASUSAGNA, *Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins al 1900*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1982, pàg. 12).
5. Segons SANTASUSAGNA, *Reus i els reusencs...*, pàg. 89, «se l'amortallà al mateix Arxiu» on havia treballat quaranta-sis anys.
6. Jordi GINEBRA, *Antoni de Bofarull i la Renaixença*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1988, pàg. 88.
7. Per a l'enemistat amb Balaguer i Aguiló, vegeu: GINEBRA, *Antoni de Bofarull...*, pàg. 139-155. I per la relació amb Aguiló: Margalida TOMÁS, «Marià Aguiló i Antoni de Bofarull davant la llengua catalana», dins Pere ANGUERA, Margalida TOMÁS, Jordi GINEBRA, Xavier VALL i Jordi TINENA, *Sis estudis sobre Antoni de Bofarull*, Reus, Edicions del Centre de Lectura, 1996, pàg. 41-56.
8. «Aunque no nacido en esta ciudad, ya de niño fue el nombre de Barcelona mágica ilusión de sus esperanzas, su aspecto le infundió el ardiente amor que por ella siente, a su sombra ha vivido largos años» (ANTONIO DE BOFARULL, *Pasado, presente y porvenir de Barcelona. Memoria histórica, filosófica y social*, Barcelona, Sucesores de N. Ramírez y Cia. 1881, pàg. 4).

Bofarull coneixia bé la ciutat vuitcentista. Pocs anys després de la seva arribada a Barcelona, el 1847, en va publicar una guia amb dos extensos itineraris –un intramurs i l'altre amb el tomb de muralles i els indrets propers– plens de referències històriques per a cada indret dels recorreguts, la *Guia-cicerone de Barcelona o sea viajes por la ciudad con el objeto de visitar y conocer todos los monumentos artísticos, enterarse de todos los recuerdos y hechos históricos y saber el origen de todas las tradiciones más originales pertenecientes a aquella. Obra útil y necesaria para toda clase de personas*. Un llibre d'èxit –tingué una segona edició «aumentado, corregido y vindicado», el 1855– que seguia la petja de Pau Piferrer a escala local. També publicà un article sobre l'enderrocament de les muralles barcelonines el 1854, i força més tard, el 1881, *Pasado, presente y porvenir de Barcelona. Memoria histórica, filosófica y social*. Però això no era literatura i només ho utilitzarem, si convé, com a suport. Circumscriurem l'estudi a les poesies, les peces dramàtiques *El Consejo de Ciento* i *Lo darrer català*, les llegendes d'*Hazañas y recuerdos de los catalanes* i la novel·la *L'orfeneta de Menargues*.⁹

Inevitablement, les referències a carrers, places i edificis de la ciutat tindran com a fil conductor la novel·la, perquè en les dues peces dramàtiques i en les llegendes les referències concretes són escasses.

L'esperit arqueològic

No ens hauríem de deixar enganyar per la imatge de Barcelona, amarada d'una nostàlgia de l'Edat Mitjana, que proporciona bona part d'aquesta literatura. Antoni de Bofarull no era un reaccionari que volgués que les coses tornessin enrere; manifestava, amb vehemència i insistència, un amor per la ciutat antiga i uns retrets a la moderna que en destruïa elements que ell considerava valuosos, però això no significava que visqués amb la mirada abocada cap a enrere. A *Pasado, presente y porvenir de Barcelona*, que no em pertoca d'analitzar perquè no és un document literari, però que retrec per situar l'assumpte en termes més ajustats, afirma que «la ciudad que desde su aparición respiró celebridad y grandeza no pierde jamás su vida moral, aun cuando su fisonomía material cambie mil veces»,¹⁰ destaca com a positiu que havia rebentat «el cingulo de murallas que la ahogaban»¹¹ i, abans de preveure –no sense algunes reserves– els avantatges que pensa que comportarà la comunicació ferroviària amb París, llança un gran elogi de la Barcelona vuitcentista:

Diversa puede ser la fisonomía de la ciudad actual de la que la distinguió en otros días, pero no digáis que al tomarla viene despojada de sus viejos atributos [...], es materialmente grande, rica, emprendedora, activa, laboriosa, ilustrada, juiciosa, espléndida, y sabia, sabia, sí, porque esta ciudad por entre cuyos edificios veis tantas chimeneas de vapor que tocan al cielo, es la misma ciudad a la sabiduría de cuyos hijos debe tanto la ciencia.¹²

9. El millor estudi sobre *L'orfeneta* és el de Jordi TINENA a la seva tesi doctoral, resumit a «Antoni de Bofarull, novel·lista: *La orfaneta de Menargues* (1862)», dins ANGUERA, *Sis estudis...*, pàg. 103-127.

10. BOFARULL, *Pasado, presente y porvenir de Barcelona...*, pàg. 1.

11. BOFARULL, *Pasado, presente y porvenir de Barcelona...*, pàg. 51.

12. BOFARULL, *Pasado, presente y porvenir de Barcelona...*, pàg. 55.

La Barcelona literària d'Antoni de Bofarull és bàsicament medieval, però amb una atenció obsessiva pel que van comportar les conseqüències de la Guerra de Successió. Abans d'examinar aquesta Barcelona, ens interessa constatar que el motor de la mirada cap al passat de Bofarull és un coneixement profund de la història catalana que, en la contemplació de la ciutat del seu temps, li provoca una comparació constant amb la pretèrita. Sempre amb nostàlgia, amb el sentiment arqueològic com a base, que el condueix a la lamentació per la pèrdua dels testimonis del passat perquè els considera d'un gran valor i d'una gran bellesa.¹³ I una mica més enllà. De la mateixa manera que en els seus records reusencs fixa els costums antics com els "autèntics" i, en un pas més, com els pròpiament catalans, Bofarull considera que la Barcelona genuïna és la del passat, un passat que hem d'identificar, sobretot, com a medieval. En les primeres pàgines de la novel·la, enumera els edificis antics que, en poc temps, han desaparegut, i conclou:

De manera que tot lo vell fuig i no ens queda més que una fisonomia, però fisonomia que no és pròpia, que no presenta cap senyal per a distingir-la, i que, àdhuc quan sia vella, serà sempre nova per a la ciutat històrica.¹⁴

Per a Bofarull, l'escriptura pot esmoreir l'efecte de la destrucció del passat; si no pot aconseguir tornar a aixecar els edificis, com a mínim en pot mantenir la memòria:

Amb tal esforç molt se repararà, i qui sap si d'entre les ruïnes de nostres antics monuments, que cada dia van desapareixent més de pressa, brotarà un nou esperit que faça viure al menos los records.¹⁵

Es tracta d'una línia de discurs molt pròpia dels escriptors de la primera generació de la Renaixença, que s'aplica principalment a la pàtria per, després d'un exaltat lament per la pèrdua de les glòries antigues, concloure que, com a mínim, els catalans han de poder disposar d'una literatura, sobretot evocativa, ja que no podran recobrar el poder polític. La utilitza Joaquim Rubió i Ors al pròleg de *Lo Gaiter del Llobregat* i reapareix en textos literaris de tota mena. Un desfogament literari, al cap i a la fi, podem pensar; potser alguna cosa més. Bofarull l'insereix en el context del moviment de recuperació de la personalitat pròpia que té en la restauració dels Jocs Florals de Barcelona el punt bàsic de referència. Explica que, per a ell, constitueix una reparació històrica que, en tantes injustícies comeses durant els segles, la llibertat pugui fer resplendir la veritat per sobre de la mentida i la bondat sobre la maldat, en un procés simultani al que es duia a terme amb els nomenclàtors urbans i els monuments públics:¹⁶

13. «Bofarull era, a *L'orfeneta de Menargues*, un arqueòleg aplicadíssim, però fred, distant, ingènuament convençut que copsava l'esperit d'una època» (Enric CASSANY, *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*, Barcelona, Curial, 1992, pàg. 244).

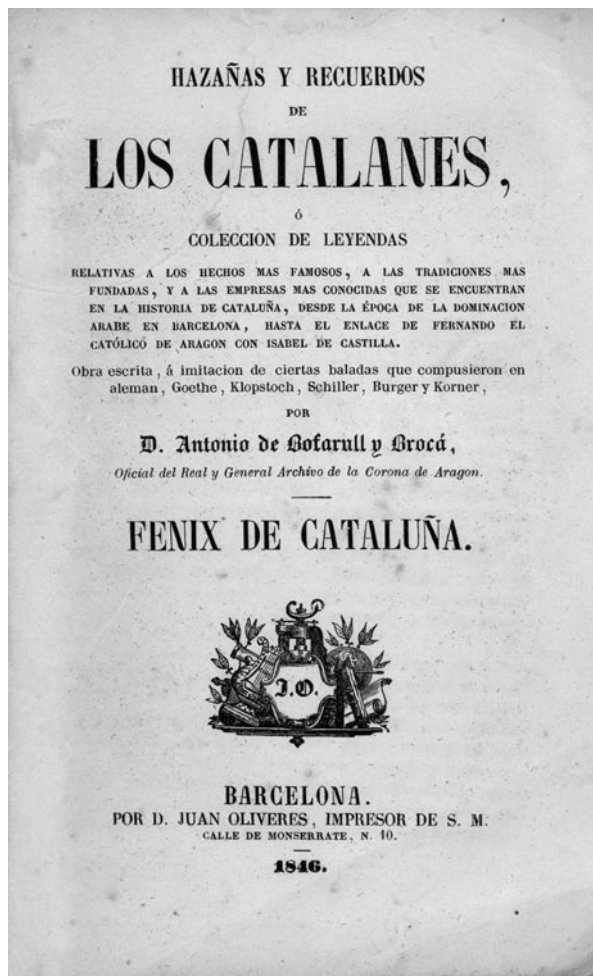
14. ANTONI DE BOFARULL, *L'orfeneta de Menargues ó Catalunya agonisant. Novela històrica*, Barcelona, Estampa de Lluís Tasso, 1862, pàg. 9.

15. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 9.

16. Vegeu: Josep Maria DOMINGO, «Jocs Florals de Barcelona en 1959. Modernització urbana i representació col·lectiva», *L'Avenç*, 352 (2009), pàg. 32-44.

Al emprendre mon treball, ho he fet amb més fe, per quan considero que son significat és igual al que explica la llàgrima del visitador quan mira el procés del *desdixat*, igual a l'esforç del patriotisme, més que del geni, en col·locar les estàtues de passats hèroes en certs punts de la ciutat, igual al deliri que nostres escultors i pintors manifesten en reproduir fets i personatges de la Història catalana per a tots sos treballs de geni, igual, per fi, a la inclinació que nostres poetes van manifestant per a glorificar, en ses composicions, nostres

olvidades hassanyes, i per a cantar en la llengua pàtria, des de que el renaixement dels Jocs florals los ha obert un vast i propi camp per a on espariar-se.¹⁷

La recuperació del passat medieval és, en realitat, un dels objectius declarats de la novel·la, que s'hi posa al servei («Ja, doncs, que aquesta [la ciutat històrica] desapareix precisament quan l'esperit històric aguaita, no serà mal contribuir, encara que d'una manera indirecta, a que aquest prenga força»);¹⁸ tant, que el novel·lista argumenta que el lector li pot dissimular la part d'invenció del relat «en gràcia de la importància dels fets reals que en ell li presentaré i de les costums que en lo mateix veurà descrites, pus veraders seran uns i altres, sens que cap gènere de passió m'hi oblige a desfigurar-los».¹⁹

17. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 9.

18. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 9.

19. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 10. En el debat romàntic sobre la llegenda, Bofarull distingeix entre les obres literàries, com *Hazañas y recuerdos de los catalanes* o les poesies, en què la fiabilitat històrica no és imprescindible, i l'obra històrica, a la qual sovint aplica l'adjectiu "crítica", en què exigeix documentació rigorosa. És possible que, pels excessos imaginatius, afavorits pel gènere, a què s'havia lliurat a *Hazañas*, es proposés que *L'orfeneta* es regís per una veracitat històrica superior.

La ciutat antiga i la contemporània

Malgrat l'origen de la fortuna i el títol de la seva família,²⁰ Bofarull es manifesta sempre antifelipista amb contundència i amb argumentació variada. Poesies com *Lo nét de l'últim conseller* i la peça dramàtica *Lo darrer català* ho certifiquen d'una manera ben inequívoca,²¹ i no és menor l'impacte que sobre ell exerceixen els canvis brutals que en la conformació urbana de Barcelona tingué la repressió borbònica. Les desaparicions i les substitucions d'edificis antics –sempre lamentades per l'escriptor– que, amb el pas del temps, es produeixen d'una manera més o menys inevitable, tenen un punt d'inflexió en les conseqüències de la Guerra de Successió. Ja en el pròleg de *L'orfeneta*, tal com veurem amb més deteniment, es denuncia que Felip V va transformar l'antic Estudi General en caserna, i una mica abans s'ha explicat que l'edifici de l'Arxiu de la Corona d'Aragó «després de la guerra de successió, serví de monestir a les monges de Santa Clara, que ans estigueren en lo lloc a on se fabricà la Ciutadela».²² I en la primera localització barcelonina de la novel·la, la frontera borbònica es fa present:

Abans que els *irati fulmina Regis* de Felipe V haguessen senyalat entorn de Barcelona lo que podia fer nosa a les bales que ells despedien.²³

Però és en la contemplació nocturna de la ciutat per mestre Nicolau Gili que Bofarull carrega de ple contra el rei maleït:

Gran part, doncs, de l'espai descrit, que ja existia en lo temps de mestre Nicolau, en va poden buscar-lo els ulls, pus toparan amb l'horrorós monument que alçà Felip V, per a acreditar sa poca compassió i son despotisme, amb la ciutadela, per a la fabricació de la qual, manà destruir no menos que trenta carrers, enderrocant-se les cases que allí hi havia de dos-centes en dos-centes.²⁴

La Guerra de Successió, com a final de la nació –recordem que Rafael Casanova és, per a Bofarull, el “darrer català”– i alhora com la major acció destructora exercida sobre Barcelona, es converteix en lloc comú d'una argumentació carregada de significat patriòtic sobre les transformacions urbanes que alteren la fesomia medieval de la ciutat, i encara més quan afecten a edificis nobles. La citació següent marca la pauta d'un discurs repetit en tota la novel·la, culminant en aquest cas pel paràgraf ja reproduït, en què es deixava ben clar que res del que és nou no és propi de la ciutat ni ho serà mai, afirmació francament temerària, però coherent amb l'argumentació de Bofarull:

20. «Fill petit de l'hereu d'una branca cabalera d'una família de botiflers enriquets durant la guerra de Successió, que a diferència dels hereus de la branca primogènita no tingueren cap velleïtat carlina» (Pere ANGUERA, «La teoria nacional d'Antoni de Bofarull. Un exemple de la doble nacionalitat», dins ANGUERA, *Sis estudis...*, pàg. 15).

21. Les referències urbanes a *Lo darrer català* es limiten a la defensa de la ciutat (portal Nou i portal de Santa Clara), al lloc on Casanova és ferit (prop de la porta de Sant Daniel) i al camí que Oleguer pensa fer seguir a Casanova per fer-lo arribar fins a l'hospital, al Raval.

22. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 7.

23. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 131.

24. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 276.

En pocs anys han desaparegut tres temples gòtics; s'ha tallat casi per mig la fatxada civil gòtica de la casa de la ciutat; olvidat l'origen de nostra antiga Universitat o Estudi, per haver-la transformat Felip V en quartel, los barcelonins han vist, sense respecte, com desapareixia de l'extrem de la Rambla; lo palau de la Comtessa s'ha transformat en carrers i en cases de llogaters; lo *publicae venustati* de la magnífica casa dels Gralles ha deixat de contribuir a l'embelliment de la ciutat; en va buscarà el foraster cap sombra del Palau major entre les botigues d'obra cuita i forns de pastes que hi ha darrere i davant de la Inquisició; los trossos de muralla romana i de ses robustes torres van caent cada any com a castells de cartes, i lo poc que quedava de la cort del veguer ha sigut arrancat aquest any fins de la terra que ho aguantava!²⁵

Aquest és el to des d'un pròleg prou explícit, i es manté durant tota la novel·la, esquitxada de comentaris, comparacions i lamentacions similars. Així, quan, en el capítol XII de la primera part, delimita la ciutat del segle xv i es refereix a la muralla de la Rambla, s'adreça directament al lector per reforçar-hi la complicitat:

Lo lector recordarà que, fa pocs anys, desaparequé l'últim record d'aquella fortificació, unes torres que existien a dreta i esquerra del punt a on desembouen lo carrer de Santa Anna i lo de la Canuda.²⁶

Forma part d'una de les freqüents aturades de l'acció narrativa per explicar curiositats, circumstàncies històriques i altres menes de detalls, entre els quals la denúncia o la constatació dels canvis tenen un lloc preferent. De vegades, els noms es perden –del carrer dels Orbs, diu que «sols ha quedat record en escriptures i dietaris»–;²⁷ de vegades es modifiquen per l'oblit del seu autèntic origen –«l'altra plaça que en deien de la Cocorella o de la Figuera Cocorella (nom que s'ha transformat, aplicant-se al tros de carrer o plaça que ara en diuen de la Cocurulla)»–;²⁸ de vegades els edificis es mantenen, però sense deixar d'estar exposats a modificacions que, ni quan contenen elements positius, no aconsegueixen l'aprovació del narrador, com les que afecten al Saló de Cent:

L'aspecte del saló era molt diferent del que ara ofereix, i més des de les transformacions que ha sofert en aquests temps, pus té anyadit l'espai que va des de l'última arcada a la paret del dosser, i se li ha mudat la porta, posant-hi una treballada en l'any 1580, que podrà ser més bonica, sobretot en sa part interior, però que mai és la porta històrica, per a on han fregat les gramalles dels antics consellers, i que ha sigut testimoni de tants actes heroics.²⁹

Les referències d'aquesta mena són habituals, copiar-les totes resultaria feixuc, en podem retreure algunes com a exemple. Quan Joan Fiveller s'encamina a

25. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 9.

26. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 115.

27. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 131.

28. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 142.

29. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 346.

casa del falconer, passa per davant de la casa del Consell i de l'església de Sant Jaume, i el novel·lista no pot evitar d'introduir un parèntesi que informa que la primera està desfigurada i la segona «desapareguda ara».³⁰ De la mateixa manera procedeix quan continua per sota de «l'arc (que ara no existeix) del Bisbe».³¹ L'explicació de tants canvis indesitjats la dóna quan constata que la porta de la Casa de la Ciutat «se conserva encara per sort, salvada per miracle del modern instint destructor darrere del frontis actual, com si fos una nimfa hermosa i postrada de dolor, a la que un sàtiro té subjectada per la cabellera»,³² sort que no havia tingut el frontis antic, del qual només se'n conservava un tros, descrit amb veneració pel narrador. Ell mateix havia enregistrat, en la primera pàgina de la novel·la, que aquest instint destructor, o potser renovador, no era tan nou, des del moment que havia afectat, ja en el Renaixement, a l'antic palau gòtic on hi havia dipositat l'Arxiu de la Corona d'Aragó:

La porta principal d'aquest edifici del renaixement, última gala amb què s'adornà un personatge vell, pus l'obra moderna quedà i l'antic palau gòtic desaparegué.³³

Però, és clar, sense que la lamentació deixi d'endevinar-s'hi, les reformes del Renaixement ja devien ser prou antigues per poder evitar d'entrar-hi a fons.

La ciutat física

Més enllà de les referències comparatives que acabem d'examinar, la Barcelona de la literatura de Bofarull es correspon a l'època en què transcorre l'acció d'uns textos, que, en gairebé tots els casos, és pretèrita. Una Barcelona anterior que l'escriptor pensa que coneix bé i sobre la qual té un gran interès a proporcionar tota mena de detalls –més o menys els mateixos que enriqueixen la *Guia-cicerone*–, provinents de la seva erudició, per tal de, com s'ha vist abans, preservar-ne el record. El narrador gairebé hi viu, en la ciutat antiga, per la combinació del contacte amb la documentació a l'Arxiu, la vocació d'historiador i el patriotisme que informa tota la seva acció. Per la intensitat amb què la sent, intenta traslladar-la al lector amb l'exposició d'informació erudita i d'anècdotes que, de vegades, alenteixen massa la narració. L'esperit documentador –que li va enfarfegar la monumental síntesi històrica– ve apuntalat per les notes, amb la bibliografia i les citacions corresponents, amb què completa les dades que ja dóna en el cos de la novel·la. L'exposició de l'impuls primer per escriure la novel·la revela la immediatesa dels agents motrius: com per casualitat, concorren en el mateix indret la pedra des d'on havia predicat Vicent Ferrer i els dos volums que contenen el procés de Jaume d'Urgell. De la mateixa manera, el bon coneixedor de la

30. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 141.

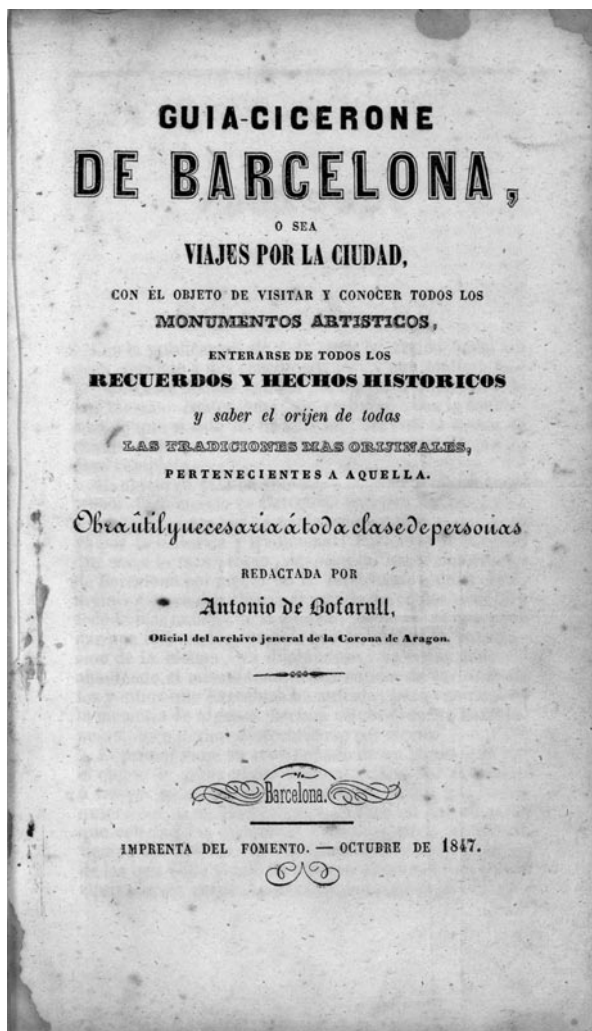
31. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 142.

32. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 222.

33. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 7.

Barcelona actual i de la pretèrita que era Antoni de Bofarull sent la necessitat inaturable d'explicar als lectors del seu temps com era aquella altra ciutat, que és, quan en contempla els testimonis que han resistit el pas dels segles i els completa amb la informació dels documents històrics, la que l'emociona. La descriu amb passió. És una ciutat reclosa en les muralles, circumscrita a la part que avui coneixem com a Barri Gòtic i a una part externa coneguda com a Raval:

En lo sigle xv, i fins en temps molt posterior, la verdadera ciutat de Barcelona no passava del lloc que se'n diu ara Rambla. Lo que hi havia a l'altra part no portava altre nom que lo d'*arraval*, pus tal era un número de cases escampades en diferents estrells, i més o menos arrimades a vèrios convents que allí s'havien construït en temps anteriors, segons era la importància de cada un d'aquestos. Entre ells existien lo monestir bizantí que encara se'n diu per tal

raó Sant Pau del Camp, lo convent del Carme, lo de Nazaret, anomenat ara Valldonzella, lo dels Àngels i altres convents de monges. De cases particulars pocs records se'n conserven, a no ser una que ara té grans balcones en la plaça que porta el nom de l'últim convent anomenat, i la coneguda per a Can Matamoros, prop de la casa de la caritat.³⁴

Descriu les muralles –les medievals i les romanes–,³⁵ els portals, les torres, el que en resta i –ja hem vist que amb indignació– el que ha desaparegut; descriu, també, els afores més immediats, com, per exemple, els més propers al portal de l'Àngel, amb el pretext de l'arribada del seguici de Vicent Ferrer:

Per tots els camps de Santa Anna, i que també en deien la Pareiada, no hi cabia una agulla; les parets dels horts d'en Gosser, d'en Samàs, d'en Tagamanent i d'en Lluçà se veien cobertes d'hòmens i de criatures [...] lo pou del fosso, que era sempre el punt de reunió i de les disputes de tota l'escòria d'aquell barri.³⁶

En el clos, les distàncies eren curtes i la misèria i l'esplendor convivien amb poc espai entremig. El mateix carrer dels Orbs, cau de tota mena de vicis, quan s'acostava a la plaça de Santa Anna, es convertia en un indret decent –tal com té molt d'interès a remarcar el narrador, que hi situa la botiga d'un personatge tan positiu com és Joan de la Murtra, falconer urgellista que esdevé pare adoptiu de l'orfeneta–, esdevenia zona de trànsit, «com si diguéssim lo pont per a passar de la part neta de la ciutat a la bruta».³⁷

La novel·la no evita els ambients sòrdids, que completen qualsevol ciutat. Al contrari, tal com s'ha apuntat, la descripció de Barcelona comença per l'esmenat carrer dels Orbs, que era, com el novel·lista mateix ens informa, una versió barcelonina de la parisenc cort dels miracles descrita per Víctor Hugo, «un membre inútil o malalt»³⁸ de la ciutat, un indret tan poc recomanable que

Els pobres clergues que anaven a dir misses a Santa Eulària del Camp i les persones devotes que desitjaven oir-les, preferien fer una llarga volta per a arribar a les iglésies, ans que passar per un lloc que les antigues escriptures anomenen *enfestat*, i a on se presenciaven contínuament totes les misèries i asquerositats de la carn, amb qualsevol sentit que aquesta paraula es prenga.³⁹

L'enumeració dels habitants, cecs, bornis, coixos i gent amb tota mena de defectes físics reals o fingits per moure a compassió i caritat els barcelonins, culmina en el que, per al novel·lista, és el pitjor de tot:

34. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 115.

35. *A Hazañas y recuerdos de los catalanes* (Barcelona, Juan Oliveres, 1846, pàg. 31), s'hi refereix com «Los muros de Amílcar» –cartagineses, per tant– i proporciona una visió de la ciutat que les té com a protagonistes: «¡Barcelona!... –Tal era el nombre que pronunciaban con admiración los ejércitos que pasaban por frente de una ciudad hermosa a la que rendían homenaje los montes y besaba el pie el mar. Sus murallas eran almenadas, mostrando en cada ángulo una elevada torre» (pàg. 18).

36. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 150-151.

37. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 133.

38. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 133.

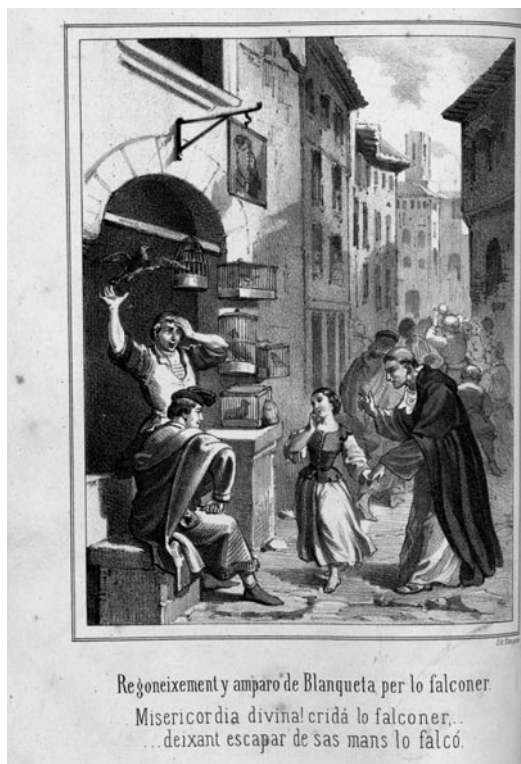
39. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 132.

Encenegaven aquell barri, a pesar de les ordinacions que marcaven los límits en què devien estar los bordells, certes dones de mal viure, que en va lo rei En Pere *lo Ceremoniós* havia manat que passassen a viure sempre a la part de fora, i en va havia confirmat lo rei En Joan l'ordinació de son pare, fixant que sols podien habitar a la distància de quinze canes destres de la plaça de Santa Anna, per a lograr lo mateix objecte, que en tots estrems se'n veien sempre passejar, donant a entendre que eren gent de sa casa i no fembres bordelleres.⁴⁰

La referència a la prostitució no acaba aquí, sinó que, en un dels episodis amb més dramatisme del relat, el malèfic donzell de Puigmorén rapta Blanqueta i se l'endú al Jaç d'en Simon, hostel i bordell amb el distintiu a la porta:

Aquella cara monstruosa i agegantada, generalment representant la de Medusa o de Baco, que era costum, en aquells sigles, col·locar a la porta de les cases de prostitució, i de quals antigalles se'n conserven encara dos o tres mostres en diferents carrers de Barcelona.⁴¹

Quan l'enamorat Guillemet hi entra per buscar la seva estimada, es proporciona una sumària descripció de l'interior.

El paisatge urbà barceloní de començament del segle xv segons una de les làmines de l'edició original de la novel·la històrica d'Antoni de Bofarull, *L'orfeneta de Menargues*, 1862.

40. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 132-133.

41. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 408.

Tot és molt a prop. El bordell no és gaire lluny de la botiga del falconer –que, recordem-ho és a la part de connexió entre les dues cares de Barcelona–, a la qual concorrien nobles aficionats a la caça, o Joan Fiveller en persona. Tenim detallat l'itinerari que segueix Fiveller des de casa seva, situada al costat de l'església de Sant Just: el carrer que conduïa a la casa del Consell i a l'església de Sant Jaume, carrer de la Diputació per sota de l'arc del Bisbe, plaça Nova, plaça de Santa Anna i carrer dels Orbs. I com aquest, podríem resseguir altres itineraris i saber amb detall on vivien els personatges de la novel·la o detalls d'indrets estratègics en la novel·la: el palau major, el call jueu, on viu Nadal Ben Jussú –s'hi insereix la denúncia de la mort de tres-cents jueus vint-i-cinc anys abans–, l'hospital, la cort del veguer, el convent de Montalegre o el monestir de Valldonzella i la Creu Coberta, o, en un interior més específic, revisar la biblioteca del rei Martí amb mossèn Borra i el futur Magnànim.

Però la descripció completa de la ciutat la fa Bofarull des dels ulls de mestre Nicolau, que s'acomiada de Barcelona en la contemplació nocturna de la ciutat des del campanar de la capella reial. Som davant la primera visió extensa de Barcelona que proporciona la literatura catalana contemporània. Representa la gran ocasió de Bofarull per descriure la seva estimada ciutat medieval i, des dels ulls de mestre Nicolau, és el seu punt de vista el que marca la descripció del «quadro precios i variat que presentava en aquell temps la ciutat de Barcelona, quadro que anava recurrent lo contemplador amb la vista, o amb la imaginació, per a endevinar o fixar-se, en certs punts, en lo que la distància no li deixava veure o en los restos d'antics monuments que els edificis posteriors havien tapat o transformat».⁴² Distribueix la contemplació selectiva en dos itineraris ben ordenats, cadascun dels quals compta amb una llarga relació. En primer lloc, la ciutat precristiana –«gentílica»–, amb el mont Tàber, el temple d'Hèrcules, la muralla romana i els dos castells, el *Castrum vetus* i el *Castrum novum*, localitzats per al lector amb referències a la ciutat contemporània. A continuació, amb molt més de deteniment, la ciutat cristiana, més extensa, amb una nova muralla i els corresponents portals i torres –enumerats–, amb els monestirs i les esglésies d'extramurs –Santa Eulària del Camp, Valldonzella, Sant Pau–, el barri de Jesús, la drassana, i amb els monuments més notables d'intramurs: la catedral en primer lloc,⁴³ les esglésies, i els edificis civils la casa del Consell, el Palau Major, el Consolat de Mar. L'emoció d'un moment tan especial i de la visió de tanta grandesa provoquen que l'elogi de la ciutat «de les arts, de les costums, de la riquesa i de la glòria»⁴⁴ sorgeixi del seu cor i es concreti en un llarg paràgraf en què geografia urbana i virtuts ciutadanes es relacionen directament, un discurs en què, una altra vegada, l'esperit romàntic de Bofarull es manifesta sense dissimulació:

En eix palau Reial, que fou bressol de sos reis, que donà alberg i trono en ses mateixes sales al gloriós senat per qui es formà i s'aplicà la llei, i que guarda lo famós arxiu de ta història, veig jo primerament ta ànima, i après ta

42. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 274.

43. *A Hazañas...*, pàg. 38, Ramon Berenguer I fa aixecar «una magnífica y suntuosa catedral en Barcelona».

44. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 280.

intelligència i ta memòria. En la santa catedral, que tens en ton centro, veig jo lo cor cristià que t'alenta, i del qual s'espargeixen als demás membres los efectes de tos bons sentiments. Veig en la casa del General o Diputació la dignitat de ton caràcter, ta valentia i noblesa; en la casa del Consell veig ta verdadera fisonomia; en l'Hospital ta caritat; en la Llotja del mar ta riquesa i escut, al pas que en la Drassana i en l'ample espai del Born veig ta llança, de guerra o de cortesia, però sempre poderosa; en los merlets de tes torres i en los campanars de tes iglésies, veig lo mantell que et cobreix, sembrat tot d'escuts de barres i d'esplendoroses creus, i en lo port que es dilata a ton peu i amb les ones que rebullen tot besant ta planta, veig, sí, lo núvol de glòria que et sustenta, i el messatger que s'emporta ta dominant paraula cap a llunyes regions.⁴⁵

Som en sintonia medieval, però en l'onada de revaloració i de modernització de Barcelona que produí els Jocs Florals i el projecte de l'Eixample. Bofarull no va descriure amb una delectació similar aquesta Barcelona contemporània. Va estar a punt de fer-ho, en vers, però hi va renunciar, en els hexasíl·labs del poema *Viatge artístic*, que comença amb una ascensió al Tibidabo acompanyat d'un amic dibuixant per contemplar junts el pla:

Veuràs córrer dos rius,
com corren dos serpents,
i, en mig de l'un i l'altre,
jaguda a nostres peus,
l'extensa Barcelona,
coberta per un vel
que el sol pel mig esquinça
quan ja elevat se veu.⁴⁶

No passa d'aquí. De seguida gira la vista cap al Montseny i cap a la resta de Catalunya, dels Pirineus al Camp de Tarragona, i ens priva de l'espectacle de la Barcelona de 1858. Faltaven vint-i-cinc anys perquè Verdaguer, des de la mateixa perspectiva, escrigués el seu poema.

Esdeveniments, festes i costums

No tan sols amb edificis i carrers havia de caracteritzar la ciutat antiga Bofarull. Enregistra les epidèmies de pesta, imagina l'espectacle de l'entrada del seguici de Vicent Ferrer, dedica poesies a les dues patrones, Santa Eulària i la Mare de Déu de la Mercè. Enric Cassany explica que *L'orfeneta* «seguint la línia del model de novel·la històrica fulletonesc, incorpora un important element costumista, inactual».⁴⁷ Devia resultar inevitable que el costumista que un parell de dècades des-

45. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 280.

46. XAVIER VALL, *Antoni de Bofarull. Poemes*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1996, pàg. 200.

47. CASSANY, *El costumisme en la prosa catalana...*, pàg. 253.

prés havia de definir el caràcter del seu estimat Reus en el llibre pioner del memorialisme català, es fixés en els espectacles de carrer medievals –*El farsant llemosí*– i, sobretot, en les festes populars, com la de Santa Llúcia, minuciosament explicada, que per a ell caracteritzen no tan sols la població sinó també l'esperit català. En un dels capítols de la novel·la, s'argumenta que el falconer Joan de la Murtra vol divertir l'òrfena que li ha estat confiada, i en l'enumeració i l'explicació de les festes tenim una ràpida repassada del tomb de l'any barceloní:

Si era per Corpus, la duia a veure la professó, i li ensenyava la víbria, el bassilís, lo gegant dels cotoners, i la gran espasa de la confraria de mossenyer Sant Pau o dels daguers, i li feia mirar la cadira de plata daurada del rei Don Martí, damunt de la qual se portava la custòdia; si era per Nadal, la portava a matines a la Catedral, a sentir rebentar les bufetes dels galls dindi quan s'entonava l'Al·leluia, i sobretot per a escoltar los bells tocs d'orgue, a on cantava lo gran tenorista Mateu Ferrer; si feien cossos en l'arraval o ballades per la celebració d'algun sant o patró, allí l'acompanyava; per Sant Roc la duia al Regomir a veure los coberts de tela que feien los veïns, deixant cada un un llençol, i en esta festa, menos s'olvidava de tornar-hi al dia següent, en què se celebrava la festa de Sant Gos; per Santa Caterina l'acompanyava a veure los focs i graelles que encenien a la nit los frares; per Sant Jordi a la casa de la Diputació, a veure sortir l'acompanyament del General de Catalunya amb los padrins i ministrers per a anar al Born, en busca dels mantenedors del torneig.⁴⁸

Aquestes descripcions, anteriors d'uns quants anys a les del periòdic *Un tros de paper*, deuen constituir les primeres pàgines d'aire costumista en català, ni que no tinguin caràcter autònom i estiguin mancades d'un dels elements constitutius del costumisme romàntic: l'actualitat. Bofarull, amb voluntat de precisió, documenta, en notes, l'exactitud d'aquestes festes amb les referències al dietaris de 1423 i de 1461.

Algunes poesies s'ocupen de fets d'actualitat, com els dos poemes dedicats a l'enlairament d'un globus pel «senyor Arban», convertit en espectacle públic, i altres poemes relacionats amb esdeveniments barcelonins de relleu ciutadà, com el trasllat de les despulles de l'admirat Antoni de Capmany, els dos que enregistren la mort de Bonaventura Carles Aribau i el molt més sentit per a la mort del seu amic poeta Josep Sol i Padrís en la revolta obrera de Sans de 1855. Xavier Vall veu, en un poema sobre la presa de la ciutat per Almansor, *Borrell II*, una relació amb el bombardeig d'Espartero per reprimir la Jamància.⁴⁹

La ciutat simbòlica

Per a Bofarull, Barcelona ostenta la representació de Catalunya en la majoria d'aspectes que la identifiquen (els que s'associen a “la pàtria del cor” de vegades van més connectats a poblacions més petites, com el seu Reus natal). A més de la dimensió

48. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 212.

49. VALL, *Antoni de Bofarull. Poemes...*, pàg. 27-28.

vuitcentista, el paper històric de la ciutat hi pesava, ja des de la utilització del nom de la colònia romana del pla de Barcelona, Favència, aplicat a tot Catalunya, però, sobretot, per la rellevància dels comtes de Barcelona en l'Edat Mitjana, des de molt aviat sobirans del país sencer. Aquells comtes que Bofarull, quan encara vivia a Reus, es devia aprendre de memòria, per disposició de l'oncle Pròsper, a través de «Sumario histórico cronológico, en verso» que acompanyava el *Los condes de Barcelona vindicados*.⁵⁰ Poc temps després, empenia, primer en castellà i després en català, una sèrie de poesies que sembla que havien de constituir un conjunt en què cada comte n'hauria tingut una de dedicada; un projecte que va quedar reduït, com a mínim amb la consignació expressa, a unes quantes poesies, potser (no ho acabem de saber del cert, perquè va ser reemplaçat per les llegendes en prosa d'*Hazañas y recuerdos de los catalanes*).⁵¹ Tanmateix, Bofarull va dedicar una quantitat considerable de poesies, de mena prou diversa, als comtes-reis catalans. No forma part de la meua comesa ocupar-me'n ara, però sí que vull consignar que la seva qualitat de "comtes de Barcelona" implica una representació nacional per a la ciutat.

Més enllà d'aquesta constatació, sense cap mena de dubte, en l'obra literària de Bofarull, la dimensió simbòlica de Barcelona ve donada pel protagonisme de la ciutat en un episodi central de l'anomenat "mite democràtic", o sigui, l'elevació a categoria mítica de l'organització política catalana medieval, del que en podríem dir, salvades les distàncies, la monarquia constitucional o la democràcia amb rei. Es tracta d'una formulació vertebral de la mitologia catalanista, que desenvolupa l'associació de Catalunya amb la llibertat⁵² en oposició a l'absolutisme castellà. Encara que Víctor Balaguer l'aprofités, l'estengués, molt abusivament, a la interpretació de tota la història catalana –i la protohistòria, fins arribar a Indíbil i Mandoni– i li apliqués un presentisme descarat associat a la seva ideologia, fou Bofarull qui en va fer l'assumpte central d'*El Consejo de Ciento* i li va dedicar llargs passatges de *L'orfeneta*.⁵³ No era la primera d'aquestes tensions entre monarquies i institucions que s'elegien i es renovaven (la d'Alfons el Benigne amb Francesc Vinatea i la de Pere el Cerimoniós amb els jurats de València van proporcionar força literatura vuitcentista), tensions que es tendien a relacionar amb interposicions d'hàbits castellans –ni que no fos així en el cas del Cerimoniós. Però la de més abast simbòlic fou l'enfrontament entre el rei Ferran I i el conseller segon de Barcelona Joan Fiveller, fins al punt que es va col·locar una estàtua de Joan Fiveller a la façana de l'Ajuntament l'any 1841. L'episodi i les seves manipulacions i interpretacions ha estat esplèndidament estudiat per Ramon Grau,⁵⁴ i no insistiré en tot allò que no sigui la imatge de Barcelona que se'n desprèn en l'obra de Bofarull.

50. SANTASUSAGNA, *Reus i els reusencs...*, pàg. 127.

51. Així ho suposa VALL, *Antoni de Bofarull. Poemes...*, pàg. 9.

52. Magi SUNYER, «El mite democràtic», dins SUNYER, *Els mites nacionals catalans...*

53. Ja a *Hazañas*, pàg. 121, Ferran II exclama que Barcelona és «el emporio de la seguridad y la dicha, y donde se cree más seguro que en su misma Cámara, porque es ciudad juiciosa y amante de las libertades que conserva con sus reyes. Allí el noble saluda con el corazón más que con la cabeza, el villano saluda doblando la rodilla, pero con la cabeza alzada, y sus gobernadores saludan con la cabeza y el corazón; pero con la mano en la espada»; i a la pàgina 122: «Barcelona es diferente: decía el Rey confiado y después de haber saludado ya a la ciudad. Aquí solo pelean por justicia».

54. RAMON GRAU I FERNÁNDEZ, «Joan Fiveller, Ferran I i les imposicions municipals de Barcelona. Repàs a un mite històric», dins RAMON GRAU (dir.), *La gènesi de l'autonomia fiscal del municipi*, Barcelona, Institut Municipal d'Història (*Barcelona Quaderns d'Història*, 2/3), 1996, pàg. 53-99.

Hi ha una diferència substancial entre el drama i la novel·la: l'antiurgellisme del primer i l'urgellisme del segon. Si en la peça dramàtica –«glossa liberal moderada de l'episodi»⁵⁵ no es qüestionava la figura del rei, sinó que s'atribuïa la seva actitud als mals consells d'un traïdor que a més era urgellista i executava una revenja ordenada pel “Dissortat” en persona, a la novel·la queda un rastre d'aquesta figura en la del donzell de Puïgmoren –sense la caracterització com a urgellista, és clar–, que, a més d'intrigar a la cort, intenta aconseguir l'òrfena amb tota mena de males arts i, a la fi, se'l descobreix com l'assassí de l'arquebisbe de Saragossa. Però, així i tot, Ferran I no queda tan disculpat, sinó que reiteradament la seva procedència d'una altra cultura de govern –no democràtica, diríem– li provoca disputes violentes amb els representants de la ciutat i d'aquest país «tan gelós aquí de ses llibertats».⁵⁶ En la primera, ja amb intervenció de Fiveller, l'afirmació llançada temeràriament pel donzell –«La força és tot»– és replicada pel conseller –«La força és res, i pus la llei, sí, la llei és aquí tot»⁵⁷ i li recorda que el rei ho és per la llei i ha jurat d'observar-la. La topada llegendaria i carregada de contingut simbòlic es produeix per la negativa del rei a pagar un impost municipal –en la novel·la i en la bibliografia vuitcentista, abundosa i que ara no esmento–, identificat com el “vectigal de la carn”, tot i que Ramon Grau ens ha explicat que en realitat es tractava de l'“aiuda del peix”. Estalvio els detalls per entrar en el moll de l'os. Bofarull no s'està de fer retreure exemples històrics anteriors d'enfrontaments com el de Berenguer Oller amb Pere el Gran, sempre tractat pel novel·lista a favor del rei, però en aquest cas és diferent. Per reforçar l'argumentació i introduir una queixa històrica, Bofarull retreu a Barcelona que a Casp hagués apostat, contra raó, a parer seu, per Ferran; això encara dóna més força a la ciutat amb l'enfrontament amb el monarca. Fa assistir el lector a una sessió del Consell de Cent, anomenat «senat barcelonès»⁵⁸ –i la ciutat, «república»⁵⁹ i explica que l'assumpte és assumit per la ciutat sencera, que atura l'activitat habitual durant el conflicte, hi introdueix l'element tràgic en la quasi certesa del Consell que el seu enviat va a la mort, reforçat per l'exigència de Fiveller de presentar-s'hi vestit amb la gramalla de dol, i la simbolització arriba al grau més alt quan, a la demanada d'identificació per part del porter de palau, Fiveller contesta «Barcelona» cada una de les tres vegades que li ho demanen, amb l'amenaça de no deixar-lo passar si no diu el seu nom, fins al punt que a la tercera aclareix:

Barcelona... o un conseller de Barcelona! Ni li basta això a Sa Altesa? Per què necessita la persona, si no és ella qui el demana i sí lo que representa?⁶⁰

Davant la pregunta real de si prefereix perdre la vida que la llibertat, Fiveller llança el discurs simbolitzador:

55. GRAU, «El pensament històric...», pàg. 133.

56. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 167.

57. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 174-175.

58. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 345.

59. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 346.

60. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 359. Ja a *El Consejo*, pàg. 66, el conseller s'enroca en aquesta argumentació: «Barcelona os está hablando: / No como Fivaller aquí penetro», «La Persona / Repito que olvidéis: soy Barcelona / Siempre inflexible cuando al Rey engañan».

Preferim ans perdre la vida i mil vides que tingam, que no és la mort la que ens espanta. ¿Què mort més ditxosa ni més gloriosa que la mort per la llibertat, que morir per a ornament i renom de la República? Vinga la mort, sí, pus morts nosaltres nos celebraran i honraran nostres ciutadans més que no celebraren los atenenses i romans a aquells dels seus que havien mort també per la República.⁶¹

La referència a les antigues Grècia i Roma⁶² aporta el segell de prestigi a una acció presentada com a heroica que eleva a la màxima categoria i presenta Barcelona com un model, perquè s'ha sabut proveir d'una representativitat justa i sap defensar-la quan perilla.

La Barcelona de Bofarull

No hem de discutir ara que Antoni de Bofarull fou un romàntic historicista, i que la mirada cap al passat i l'amor al temps antic formaven part de la seva constitució intel·lectual i emotiva, però hauríem de saber veure que ell i els altres romàntics d'aquest sector eren persones que vivien al segle XIX i en ell actuaven. És per això que, si la Barcelona literària de Bofarull era sobretot del segle XV –o del segle XV que es representava un home del segle XIX– i ell estimava sincerament aquesta imatge que de la ciutat medieval es feia, l'escriptor era un home del seu temps, i en altres documents defensa el progrés que dominava la gran transformació ciutadana que llavors s'emprenia. En molta part, l'escriptor voldria que elements bàsics de la Barcelona antiga es mantinguessin inalterats o s'hi haguessin mantingut, però sense que això obstaculitzés el procés evolutiu que canviava la ciutat contemporània. A la descripció i la defensa de la Barcelona del seu temps va dedicar llibres i articles sense ambicions literàries –una guia urbana, un informe laudatori, articles sobre qüestions d'actualitat– i en la literatura, amb l'excepció d'alguns poemes, es va ocupar de la ciutat pretèrita, la medieval i la de la Guerra de Successió i les conseqüències que va comportar. Va aprofitar les possibilitats mitificadores i simbolitzadores d'alguns episodis històrics per exposar la seva concepció de l'organització ciutadana i les relacions de poder, en una defensa del sistema democràtic que, sense cap mena de dubte, volia que s'apliqués al govern del seu temps. Barcelona esdevenia, així, un símbol de la llibertat i la defensa de la democràcia, una ciutat disposada a morir abans que convertir-se en esclava. Per acabar, vull tornar a subratllar que la descripció de la ciutat que fa a *L'orfeneta de Menargues* forma part d'una tradició literària il·lustre i d'alt sentit cívic.

61. BOFARULL, *L'orfeneta...*, pàg. 363.

62. Ja és present a *El Consejo*, pàg. 70, quan Fiveller reclama a Ferran I que compleixi o «Sino arrostará fuerte el sacrificio / La nueva Atenas, la segunda Roma».

PASADO, PRESENTE Y PORVENIR
DE
BARCELONA.

MEMORIA HISTÓRICA, FILOSÓFICA Y SOCIAL,

su autor

Don Antonio de Botarull y Brocá,

premiada en el certámen abierto
por el Excmo. Ayuntamiento Constitucional de la misma ciudad.
con motivo de la celebracion de las ferias y fiestas
de Ntra. Sra. de la Merced,
en el año 1877.

BARCELONA.

ESTABLECIMIENTO TIPOGRAFICO DE LOS SUCEORES DE N. RAMIREZ Y Cª

Pasaje de Escudillers, núm. 4.

1881.